

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Величковського Руслана Владиславовича **«КОНСТРУЮВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ МЕДІАТИЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ»**

представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
054 Соціологія

Загальна оцінка роботи. Дисертаційна робота складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (325 найменувань), 2 додатків, 9 рисунків, 2 таблиць. Список джерел відповідає напряму досліджень, не є надто розгалуженим і включає публікації авторів, які працювали у цьому напрямку досліджень, як на сучасному етапі, так і в ретроспективі. Назва роботи відповідає змісту. Структура дисертації є логічною та послідовною. Робота написана академічною мовою, дотримано стандартів наукового стилю. Кожен елемент дослідження спрямовано на досягнення поставленої мети, а висновки обґрунтовані та верифіковані. Дисертація демонструє високий рівень наукової культури автора.

Актуальність. Обрана дисертантом тема є надзвичайно актуальною для сучасної України, що перебуває в епіцентрі масштабних соціальних трансформацій, викликів гібридної війни та активної інтеграції в глобальний інформаційний простір. Процеси медіатизації, які охоплюють усі сфери суспільного життя – від політичної комунікації до повсякденних соціальних практик – суттєво змінюють механізми конструювання соціальної реальності та функціонування соціального порядку. В умовах, коли медіа, зокрема цифрові платформи та соціальні мережі, стають ключовими акторами у формуванні громадської думки, ідентичностей та політичної мобілізації, розуміння їхнього впливу на стабільність та динаміку суспільства набуває першочергового значення. Дослідження Величковського Р.В. особливо цінне

тим, що воно заповнює існуючі прогалини у вітчизняній соціологічній науці щодо системного аналізу цієї проблематики в контексті українських реалій. Це дозволяє не лише осмислити поточні процеси, а й передбачити потенційні загрози та можливості для розвитку демократичних інститутів та зміцнення національної безпеки. Актуальність роботи посилюється також тим, що вона є важливою для вироблення адекватної державної політики у сфері інформації, комунікацій та національної ідентичності.

Наукова новизна. Наукова новизна дисертаційного дослідження Величковського Р.В. полягає у комплексному та новаторському підході до вивчення впливу медіатизації політики на соціальний порядок українського суспільства. Адже, у вітчизняній соціології маємо поодинокі дослідження різних аспектів даної проблематики. Серед ключових наукових результатів слід виділити: авторську модель впливу медіатизації на соціальний порядок, яка концептуалізує складний процес політичної комунікації в умовах специфічного контексту українського суспільства; запропоновано та емпірично підтверджено модель медіатизації політики як процесу що складається з: медіа-ландшафту, політичної комунікації, соціального порядку; виявлено вплив медіатизації на формування антикорупційного дискурсу, динаміку політичної участі громадян, процеси формування та трансформації ідентичностей в українському суспільстві; розроблено та адаптовано оригінальний кодифікатор для контент-аналізу медіаповідомлень; доведено евристичну ефективність застосування критичного дискурс-аналізу для вивчення механізмів конструювання соціальної реальності, що відкриває нові перспективи для соціологічних досліджень у сфері медіа та політики.

Всі ці елементи свідчать про те, що дисертація Величковського Р.В. не лише розширює наукові знання, а й пропонує нові інструменти та концептуальні підходи для їхнього подальшого розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри політології, соціології та публічного управління, в межах наукових тем: «Українське суспільство в

Автор широко оперує класичними й сучасними підходами (інформаційне суспільство, конструктивізм, акторно-мережева теорія, критичний дискурс-аналіз), інтегруючи їх у власну аналітичну рамку. Теоретичне підґрунтя є добре аргументованим, актуальним, сучасним. Зокрема, на с. 18–21 подано зіставлення підходів до розуміння медіатизації, що свідчить про аналітичну глибину розробки теоретичного підходу.

У підрозділі 1.3 представлено опис дослідницької логіки, побудову вибірки, виділення одиниць аналізу, що відповідає критеріям достовірності та верифікованості. Аргументація методології базується на сучасних підходах, а вибір методів (контент-аналіз, дискурс-аналіз, кейс-стаді) є обґрунтованим у контексті досліджуваної проблеми.

Другий розділ. У другому розділі викладено змістовний аналіз трансформацій політичної комунікації в Україні. Дисертант послідовно обґрунтовує зміну логіки політичної взаємодії під впливом цифрового середовища: зростання ролі соціальних мереж, перевага образів над аргументами, інтервальність уваги користувача. Особливістю цього розділу є поєднання якісного та кількісного аналізу. На сторінках 44–50 подано узагальнення результатів контент-аналізу: тематичні таблиці, кодування фреймів, опис наративів. Приклади, що стосуються «влади», «корупції», «ідентичності», аналізуються з позицій критичної соціології медіа. Це дозволяє виявити неочевидні зв'язки між репрезентаціями у ЗМІ та формуванням уявлень про політичну норму.

У підрозділах 2.2 та 2.3 наведено узагальнення даних емпіричного аналізу – тематичні таблиці наративів, ключові маркери політичного дискурсу, приклади фреймування (с. 48–51). Достовірність результатів забезпечується наведенням прямих цитат з аналізованих матеріалів, вказівкою на джерела, чіткістю опису процедур збору даних. Дисертант не просто демонструє знайомство з матеріалом, а й вміє виокремлювати структурні ознаки медіадискурсу. Це дозволяє говорити про високий рівень обґрунтованості та

умовах цифрової трансформації: виклики, тенденції, можливості» (№ держреєстрації 0122U001290), «Особливості формування сталої (консолідованої) демократії в Україні: теоретико-методологічний, політикоінституційний та політико-комунікаційний виміри» (№ держреєстрації 0122U001332), а також відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30.04.2024 р.; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020; Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р.

Оцінка змісту роботи її обґрунтованості та достовірності.

Вступ. Вступ дисертації добре структурований, чітко окреслено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, методологічні підходи. Автор аргументує доцільність і своєчасність звернення до теми медіатизації, логічно вводить у проблемне поле, визначає міждисциплінарний характер дослідження та теоретичну базу. Особливо варто відзначити якісний огляд сучасної української й зарубіжної літератури, в якому дисертант критично аналізує стан наукової розробки теми. Вступ містить також повну інформацію про структуру роботи, наукову новизну, апробацію результатів, список публікацій, що забезпечує прозорість дослідження та верифікованість результатів. Текст написано в академічному стилі, без декларативності, з аналітичним підходом до окреслення проблемного поля.

Перший розділ. У цьому розділі дисертант проводить системну концептуалізацію понять «медіатизація політики» та «соціальний порядок».

репрезентативності висновків. Розділ підсилений візуальними матеріалами, що засвідчують якість дослідницького процесу.

Третій розділ. Цей розділ є концептуально найвагомим, оскільки в ньому дисертант переходить до узагальнення та пояснення, як саме медіатизований політичний дискурс впливає на конструювання соціального порядку. У підрозділі 3.1 (с. 58–63) розглядається трансформація інституційної архітекτονіки: від централізованих моделей політичної участі до мережових і горизонтальних. Ці твердження підкріплено прикладами з українського досвіду – зокрема, цифрової участі громадян у платформах петицій, флешмобах, інформаційних кампаніях.

Підрозділ 3.2 демонструє, як у цифровому просторі формуються нові форми легітимації: через емоційне залучення, вірусне поширення меседжів, динамічне лідерство. Автор наводить приклади політичної мобілізації через Telegram-канали, TikTok-кампанії, що особливо актуально в контексті молодіжної політичної участі. Емпірична база добре підібрана, висновки логічно випливають із наведених даних.

Підрозділ 3.3 є надзвичайно змістовним: у ньому представлено кейс-аналіз наративів, що стосуються ключових проблем українського суспільства – мови, гендеру, війни, корупції. Автор аналізує не лише зміст повідомлень, а й структуру їх подання, фреймування, аудиторні ефекти. Добре аргументовано, як маніпулятивні дискурси можуть змінювати уявлення про соціальну норму. Подано приклади (с. 73–78), які ілюструють ці механізми.

Висновки глибокі, переконливі, базуються на емпіричних даних і демонструють здатність автора до критичного аналізу складних соціальних явищ.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту й оформлення дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження вважаю за необхідне висловити зауваження та побажання.

1. В першому підрозділі першого розділу дисертаційного дослідження автор доречно і вдало концептуалізує дві ключові категорії: «медіатизація політики» та «соціальний порядок» для встановлення методологічних рамок подальшого наукового пошуку. Логіка концептуалізації понять розгортається здебільшого в полі конструктивістської парадигми, що є доречним адже саме такий підхід заявлено в назві роботи. Інтерпретація поняття «медіатизація політики» не викликає запитань до теоретичної аргументації. Тут все однозначно чітко: медіатизація – двобічний процес впливу медіа на політичну сферу суспільства. А от поняття «соціальний порядок», на мою думку, потребує більш ширшого пояснення відповідно з ключовими положеннями соціального конструктивізму. Взагалі, використання терміну «порядок» в сучасному науковому дискурсу є сумнівним з огляду на плинність, нестабільність, реактивність, турбулентність сучасної соціальної реальності. Натомість автор достатньо розірвано аналізує різні соціологічні теорії приходить до висновку, що поняття «соціальний порядок» слід тлумачити з позицій конструктивізму, бо саме індивіди в процесі взаємодії його і створюють: «Люди, взаємодіючи один з одним, створюють *спільні значення, смисли, інтерпретації*, які і стають основою для соціального порядку» (с.41). А у висновку все-таки наводить інше поняття соціального порядку: «Це дозволило сформулювати цілісне уявлення про соціальний порядок як про певну впорядкованість, стабільність та передбачуваність у соціальних відносинах, взаємодіях та інститутах, що забезпечується системою правил, норм, цінностей та очікувань» (с.79). Питання до автора: «соціальний порядок» - це про стабільність чи про динаміку?

Зазначу, що соціальний конструктивізм є об'єднавчою парадигмою згідно якої відбувається поєднання суб'єктивної та об'єктивної тканин соціальної реальності, а відтак, соціальний порядок створюється на основі устаткованої об'єктивної реальності, яка відтворюється повсякденними практиками індивідів. Вважаю доречним було б саме в такому контексті

розглянути цю категорію, тим більше, що в подальшому дослідженні автор і виходить на характеристики механізмів медіатизації політики.

2. В дисертаційному дослідженні Величковський Р.В. достатньо вдало аналізує теоретичні підходи до вивчення впливу медіа на політичні та соціальні процеси. Однак, на мій погляд, більш науково ціннісним та сучасним був би розгляд цього питання через логіку поділу соціальної реальності на віртуальну та об'єктивну, або ще як її називають фізичну. Адже, процес медіатизації, як підтверджує подальший аналіз та матеріали емпіричного дослідження, стрімко розвивається у віртуальному просторі, який має свої специфічні характеристики, правила комунікації (наприклад, мова=смайли), значення і смисли. Отже, було б доцільно поглибити в роботі більш ретельний аналіз концепції віртуального простору (реальності), яка, на сьогодні є значимою для характеристики процесу медіатизації політики в умовах українського суспільства.

3. З посиленням значимості в процесі медіатизації політики віртуальної реальності доречним, на мій погляд, було б приділити більше уваги «теорії постправди». Автор згадує цю теорію на 205 сторінці тексту, але недостатньо і в іншому контексті. Адже, саме ця теорія описує соціокультурне явище в якому факти мають менший вплив на формування громадської думки, ніж емоції та особисті переконання. Натомість автор розглядає теорію «спіралі мовчання», яка описує процеси формування громадської думки в епоху модерна, а в епоху соціальних мереж втрачає свою евристичність та актуальність.

4. Авторське емпіричне дослідження медіа методом контент-аналіза є цінним в контексті підтвердженням теоретичних положень в роботі. Однак, було б цікаво більш глибоко осмислити вплив локальних та регіональних медіа на формування соціального порядку в Україні. Часто саме ці медіа є основним джерелом інформації для значної частини населення, і їхня роль у конструюванні місцевих ідентичностей та соціальних зв'язків може мати свою специфіку, відмінну від впливу загальнонаціональних медіа.

6. У дисертації одним з пунктів новизни автор зазначає створення оригінального кодифікатора для контент-аналізу медіа повідомлень. Не можу погодитися з таким пунктом новизни, адже кожне соціологічне дослідження передбачає створення згідно обраної методології дослідження оригінального інструментарію – в даному випадку кодифікатора. Саме він відповідає завданням дослідження та спрямований на досягнення певної мети, а отже, в кожному конкретному випадку має інший зміст. Значить і цей кодифікатор не може бути застосований повторно в такому ж варіанті.

7. Сучасний етап розвитку людства вже отримав назву – доби штучного інтелекту. Важливим аспектом сучасного медіа ландшафту є стрімкий розвиток штучного інтелекту та його інтеграція в алгоритми соціальних мереж: створення наративів, формування влади дискурсу та створення візуалізації зовсім іншого ґатунку. Їхній вплив на формування соціального порядку поля політики, «інформаційних бульбашок» та «ехо-камер», беззаперечно впливає на фрагментацію соціального порядку та поляризацію суспільства, може бути предметом окремого глибокого аналізу у майбутніх дослідженнях.

Загалом, вказані зауваження в жодному випадку не заперечують загальну наукову цінність дисертаційного дослідження, а тільки спонукають до роздумів та подальших наукових пошуків.

З урахуванням усього зазначеного, вважаю, що дисертаційна роботи Величковського Руслана Владиславовича «КОНСТРУЮВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ МЕДІАТИЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ» є високоякісним, завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам до кваліфікаційних наукових праць відповідно до «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від

21.03.2022 р. № 341) та Наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її автор Величковський Руслан Владиславович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 «Соціологія».

**Т.в.о. завідувача кафедри психології,
соціології та педагогіки,
кандидат соціологічних наук, доцент**

Наталія КОМИХ

